

Probleme de dezvoltare a sectorului agro-alimentar din Republica Moldova

Agricultura este una din forțele motrice care formează imaginea Republicii Moldova, natura și cultura țării pe parcursul mai multor secole. În acest mediu s-au format unele practici agricole adaptate specific la condițiile climaterice, geografice și economice.

În contextul aspirațiilor europene ale Republicii Moldova, reformele din sectorul agro-alimentar al țării trebuie să se conformeze modelelor și tendințelor europene ce va permite ajustarea sectorului la cerințele piețelor internaționale, în special la capitolul de securitate și siguranță alimentară.

Începând cu anul 2000 economia Republicii Moldova a înregistrat unele tendințe de sporire economică. Cea mai importantă contribuție la creșterea economică în perioada anilor 2000 – 2010 aparține sectorului de servicii. Printre cei mai importanți factori care au stimulat creșterea economică au fost sporirea importurilor și a transferurilor bănești de peste hotare. Agricultura a contribuit cu mai puțin de 9% la PIB, pe când peste 28% din populația activă a țării este încadrată în domeniul agriculturii (Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2010). Agricultura în Republica Moldova servește tradițional drept o plasă neformală de protecție, care asigură subzistența și un venit bănesc limitat din vânzările produselor proaspete sau a celor cu un grad redus de prelucrare.

Perioada inițială de reformare a sectorului agrar, care s-a finalizat spre mijlocul anului 2000 prin restructurarea exploatațiilor agricole și privatizarea factorilor principali (pământului, fondurilor fixe și a celor circulante) de producție, poate fi apreciată ca o etapă de transformări structurale profunde a acestui sector. Cu părere de rău, alături de unele schimbări pozitive (de ex. privatizarea, multitudinea formelor de organizare a procesului de producție, crearea climatului de concurență, de inițiativă, de întreprinzător etc.) aceste transformări structurale au provocat și apariția unor disproporții inter-ramurale evidente, soldate cu pierderea locurilor de muncă, reducerea investițiilor, simplificarea excesivă a asolamentelor etc. Drept consecință s-au micșorat brusc volumele de producție a produselor zootehnice, a legumelor, cartofului, tutunului, culturilor furajere și altor produse cu valoarea adăugată sporită.

În aspect calitativ esența disproporțiilor structurale este bine cunoscută și pe larg discutată nu numai în cercurile științifice, dar și în societatea civilă în întregime. Caracteristicile principale ale acestor probleme sunt:

- Ponderea înaltă a exploatațiilor agricole de subzistență;
- Productivitatea scăzută a muncii și respectiv costuri înalte de producție,
- Asortimentul redus și calitatea insuficientă a producției agricole,
- Utilizarea preponderent a tehnologiilor învechite de producție agricolă;

- Lipsa infrastructurii de piață, dar și a abilităților de marketing
- Suportul insuficient din partea asociațiilor profesionale, organelor de administrare publică locală, dar și a instituțiilor științifice și a celor de consultanță în spațiul rural.

O mare parte din aceste caracteristici specifice, au la bază unele disproporții structurale, evaluarea cărora cere implicarea indicatorilor cantitativi. Luând în considerație faptul că factorul de bază în activitatea agricolă îl constituie terenurile agricole prezintă interes analiza fondului funciar a exploatațiilor agricole.

În perioada analizată numărul total al exploatațiilor agricole din Republica Moldova a înregistrat o tendință de consolidare a terenurilor agricole, în principal prin reducerea numărului gospodăriilor țărănești cu suprafețele mai mici de 1 ha, dar și a numărului de cooperative agricole (tabel 1)

Esența modificărilor din ultimii ani a structurii de producție din gospodăriile agricole corporative constă în abandonarea de către acestea a producerii laptelui și cărnii. Concomitent, au fost excluse din asolamentele acestor exploatații agricole culturile furajere și o parte din culturile tehnice, inclusiv tutunul, parțial și sfeclă de zahăr, dar și legumele, cartoful, culturile etero-oleaginoase, plantele medicinale etc.

Drept consecință a modificărilor în structura suprafețelor cultivate, are loc micșorarea permanentă atât a locurilor de muncă, cât și a numărului persoanelor ocupate.

Tabel 1. Dinamica principalelor forme organizatorico-juridice în agricultură

Deținători de terenuri agricole	2006	2007	2008	2009	2009/2006, %
Cooperative agricole	239	259	283	233	97,5
Societăți pe acțiuni	116	109	108	170	146,6
Societăți cu răspundere limitată	1342	1344	1513	2038	151,9
Gospodării țărănești (GȚ), <i>inclusiv:</i>	390380	386208	380935	399842	102,4
GȚ cu suprafața mai mare de 100 ha	186	209	203	7276	39 de ori
GȚ cu suprafața de la 50 până la 100 ha	105	113	143	524	499,0
GȚ cu suprafața de la 10 până la 50 ha	746	904	1126	1794	240,5
GȚ cu suprafața de la 5 până la 10 ha	3307	4156	4320	3958	119,7
GȚ cu suprafața de la 1 până la 5 ha	239494	216110	223526	240824	100,6
GȚ cu suprafața de până la 1 ha	146542	164716	151617	145466	99,3

Fiind un producător de bază a producției agricole comerciale, sectorul corporativ din agricultură, în mod sistematic și cu ritmuri destul de ridicate se transformă într-un sector: a) extrem de specializat, excesiv de simplificat, lipsit de legături dintre sectoarele de fitotehnie și zootehnie, grupe de culturi fitotehnice, factori de producție etc., b) cu minimum de muncă manuală, cu nivelul înalt de mecanizare, care utilizează pe scara largă – erbicidele, soiurile de semințe înalt productive (de obicei din import) și tehnologii moderne, c) care din cauza managementului neadecvat preponderent generează pierderi.

Industria alimentară din Republica Moldova încă și-a păstrat importanța. Astfel, industria de prelucrare alimentară și cea a băuturilor contribuie cu aproximativ 33% din producția totală a industriei pentru anul 2009. În prezent, în acest sector activează câteva sute de întreprinderi și unități specializate. Cele mai importante companii sunt concentrate în domeniile de producere a vinurilor, de producere și prelucrare a fructelor și legumelor, de producere și prelucrare a produselor din carne, a produselor de panificație și morărit, și a produselor lactate.

Producția vinului și a băuturilor alcoolice distilate. Vinul și băuturile alcoolice distilate reprezintă cea mai mare porțiune a producției produselor alimentare din Moldova, dar și o parte considerabilă a întregului volum al producției industriale. Moldova are 132 de întreprinderi ce se ocupă cu producerea și îmbutelierea vinului. În plus, mai există 7 întreprinderi de bază producătoare de distilate, de maturație și îmbuteliere a băuturilor alcoolice tari. Aproape 70 000 de persoane fizice, majoritatea proprietari a unor gospodării agricole mici, se ocupă cu creșterea viței de vie. Peste 6000 de lucrători sunt încadrați în producerea vinului și a băuturilor alcoolice distilate - aproape de două ori mai puțin decât în anul 2006 (tabel 2).

Tabelul 2. Numărul total de întreprinderi și numărul mediu anual al personalului angajat în domeniul industriei alimentare, 2006 - 2009

	2006	2007	2008	2009
Producerea vinului				
Numărul de întreprinderi	166	159	136	132
Angajați, mii de persoane	10,5	7,8	7,4	6,2
Fabricarea produselor de morărit				
Numărul de întreprinderi	326	320	295	301
Angajați, mii de persoane	1,6	1,4	1,3	1,2
Fabricarea produselor de panificație				
Numărul de întreprinderi	296	297	285	306
Angajați, mii de persoane	6,8	6,9	7,1	6,9
Prelucrarea fructelor și legumelor				
Numărul de întreprinderi	113	101	94	105
Angajați, mii de persoane	5,0	4,5	4,3	3,1
Industria de prelucrare a cărnii				
Numărul de întreprinderi	179	177	182	189
Angajați, mii de persoane	2,5	2,9	3,0	3,0
Industria produselor lactate				

Numărul de întreprinderi	54	47	47	51
Angajați, mii de persoane	2,9	2,9	2,7	2,4

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2010

Produsele de panificație și morărit. În țară activează 301 mori și 306 brutării. Acestea angajează 1,2 mii și respectiv 6,9 mii de persoane. În prezent, în cadrul sub-sectorului morilor și brutăriilor poate fi observată o concentrație de producători, grupați în jurul fabricilor mari de pâine care dețin aproximativ 65% din segmentul pieței, pe de o parte, și în jurul grupului de brutării mici și mijlocii care dețin aproximativ 35% din segmentul pieței, pe de altă parte. Drept lideri din acest sub-sector putem menționa fabrica de pâine Franzeluța S.A., situată în Chișinău, fabrica de pâine din Bălți – situată în regiunea de Nord a țării, și fabrica de pâine CahulPan S.A., de la Sud.

Prelucrarea fructelor și legumelor. Prelucrătorii de fructe și legume sunt divizați în două grupuri mari: primul cuprinde un număr mic de firme mari, concentrate pe piețele de export și care produc aproximativ 80% din volumul total din acest sub-sector; și aproape o sută de fabrici mici și mijlocii de conserve, care deservește în special piața internă. Împreună, aceste firme prelucrează de la 150 000 până la 200 000 tone de materie primă, în special mere și prune. Produsele de bază sunt suc concentrat de mere, pasta de fructe și de tomate, fructe și legume conservate. Oricum, potențialul industriei de prelucrare a fructelor și legumelor este folosit numai la circa o treime din capacitatea sa maximă.

Prelucrarea cărnii. Industria de prelucrare a cărnii din Moldova este foarte bine consolidată, cu toate că datele statistice oficiale indică că în anul 2009 existau 189 întreprinderi de prelucrare a cărnii și unități de producție a cărnii. Astfel de întreprinderi precum „Carmez” în Chișinău și „Basarabia Nord” în Bălți domină piețele interne și de export. Un număr nu prea mare de producători mici și mijlocii furnizează salam și mezeluri supermarketelor, pe când ceilalți producători livrează produsele sale rețelei de magazine mici din orașe și sate.

Producția industriei de prelucrare a cărnii se exportă preponderent în statele CSI, deoarece Moldova nu s-a calificat pentru statutul necesar exportului produselor din carne în statele UE.

Producția de lactate. Industria produselor lactate se bazează în primul rând pe furnizarea laptelui brut de la producătorii mici prin intermediul punctelor de colectare deținute de companii și de la cooperativele de colectare a laptelui finanțate de companiile producătoare de lactate, sau prin intermediul programelor de donatori. În timp ce volumul întreg de aprovizionare cu lapte este adecvat, iar productivitatea animalelor este într-o creștere ușoară, calitatea laptelui livrat industriei de prelucrare a cunoscut doar îmbunătățiri marginale.

Investițiile străine în acest sector se mențin relativ stabil în ultimii ani, datorită strategiei de substituire a importurilor, dar acești investitori încep să pună la îndoială viabilitatea dependenței sectorului de producția internă de lapte.

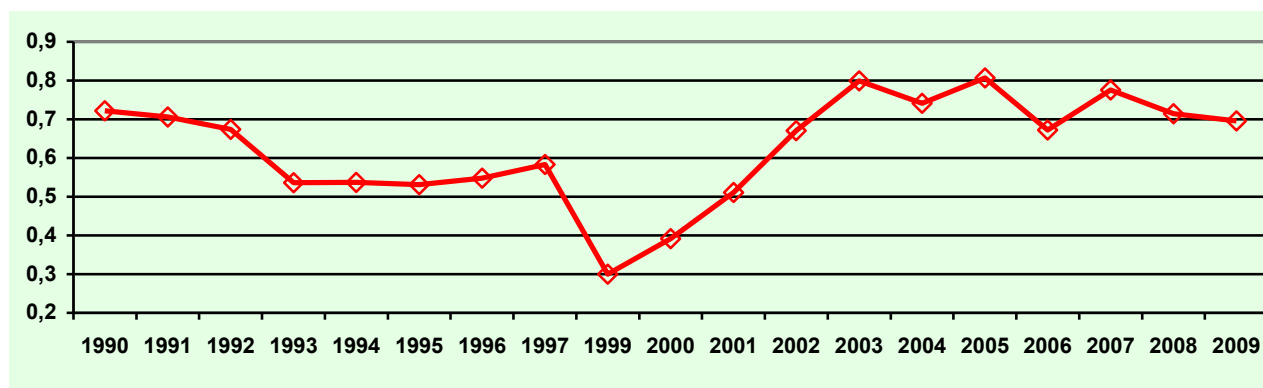
Producătorii industriali furnizează produsele lactate care necesită consum rapid (laptele pasteurizat) și puțin spațiu pentru păstrare (smântâna, iaurtul, brânza dulce, cașcavalul moale). Cu toate acestea, majoritatea populației este asigurată cu lactate, produse la scară mică în condiții de casă în zonele rurale pentru consum local. Astfel, rata de utilizare a capacităților fabricilor mari existente este foarte mică.

Mai mult ca atât, întreprinzătorii din industria alimentară, specializați în produsele lactate, la moment nu sunt în stare să asigure că exporturile potențiale către statele UE corespund cerințelor relevante ale UE.

Valoarea adăugată la materia primă agricolă est foarte scăzută, producția agricolă din Moldova și exportul fiind specializate mai mult în materie primă și produse agro-alimentare semi-prelucrate. Astfel, în raport cu fiecare leu al producției agricole primare, au fost produse numai 0,7 lei de producție a industriei alimentare în anul 2009, ceea ce poate fi comparat cu nivelul anilor '90 (figura 1).

Acest raport este în scădere permanentă în ultimii ani, ceea ce înseamnă stagnarea întreprinderilor mari din industria alimentară. În același timp, în diferite zone rurale, predominant în suburbii, a apărut un număr impresionant de întreprinzători mici și mijlocii cu activități în industria alimentară ce se ocupă cu o gamă largă de produse alimentare, începând cu carnea, peștele, și prelucrarea produselor lactate și finisând cu păstrarea și prelucrarea în refrigeratoare a fructelor și legumelor.

Structura exporturilor este dominată de câteva grupe pe produse ceea ce prefigurează o structură destul de primitivă a exporturilor agro-alimentare în care predomină producția vinicolă și materia primă de origine vegetală cum ar fi nucile, cerealele și semințe oleaginoase. Exporturile agro-alimentare ale Republicii Moldova au fost puternic marcate de reducerea semnificativă a livrărilor către Rusia în anii 2001-2008.

Figura 1. Raportul dintre producția industriei agro-alimentare și producția agricolă totală, 1990-2009, prețuri curente, milioane lei

Analiza exporturilor și importurilor agro-alimentare demonstrează că în ultimii ani are loc o reducere constantă a importanței produselor agro-alimentare în exporturile orientate către țările din

spațiul CSI, cota exporturilor agro-alimentare în țările CSI fiind în scădere de la circa 77% în anul 2001 la circa 54% din total exporturi agro-alimentare în anul 2009. Concomitent se observă o creștere rapidă a importurilor agro-alimentare din țările CSI, astfel cota importurilor agro-alimentare din țările CSI a crescut de la circa 19 la sută în anul 2001 la circa 49% din total importuri agro-alimentare în anul 2009. Acest fapt denotă o tendință de schimbare a poziției Republicii Moldova din exportator de produse agro-alimentare pe piața CSI în importator de produse agro-alimentare de pe această piață.

În raport cu țările UE se observă o creștere a exporturilor agro-alimentare de la circa 17% în anul 2001 la circa 33 la sută din total exporturi agro-alimentare în anul 2009. De menționat saltul exporturilor agro-alimentare către UE în perioada 2005-2006, fapt ce se explică prin oferirea Republicii Moldova a preferințelor comerciale GSP+ în ianuarie 2006, ceea ce a permis un acces mai avantajos a bunurilor din Republica Moldova pe această piață.

În același timp ponderea importurilor agro-alimentare din țările UE are o tendință de scădere de la circa 49 la sută în 2001 la circa 30% din total importuri agro-alimentare în anul 2009.

Din analiza comerțului extern cu produse agro-alimentare reiese, că Republica Moldova practic în toată perioada de reformare s-a manifestat ca un stat – exportator net al produselor agro-alimentare. Totodată începând cu anul 2007 țara a devenit un importator net de produse agro-alimentare.

Sumarul problemelor

- Importanța sectorului agricol în Republica Moldova este destul de mare în pofida faptului ca contribuția acestui sector în PIB nu a depășit 9 % în anul 2009. Din datele Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova rezultă că, în prezent în agricultură sunt angajați circa o treime din populația aptă de muncă, ceea ce este caracteristic pentru țările cu o dezvoltare regională insuficientă, respectiv când în marea majoritatea zonelor rurale predomină munca agricolă neproductivă și prost plătită.
- Agricultura este sectorul economiei naționale cel mai expus și vulnerabil față de riscurile naturale și schimbările climatice. Factorul principal ce determină mărimea, calitatea și stabilitatea producției agricole în Republica Moldova sunt condițiile agro-climaterice ale teritoriului, în special lipsa sau surplusul de umezeală, condiționată în mare măsură de schimbările actuale ale climei.
- Cantitatea de îngrășăminte minerale și organice utilizate în agricultura Republicii Moldova este de zeci de ori mai mică decât în țările dezvoltate. Acest fapt, are ca urmare un bilanț profund negativ al humusului în degradarea și micșorarea fertilității a solurilor.

- În cadrul sectorului zootehnic predomină producția de scară mică în gospodăriile particulare, unde se practică, de obicei, tehnologii extensive de producere, fapt ce a cauzat reducerea productivității acestui sector și intensificarea poluării localităților rurale.
- Investițiile de capital fix în agricultură au fost de circa 909 milioane lei în anul 2009, iar în industria alimentară și a băuturilor de circa 522 milioane lei. Ponderea investițiilor străine directe în agricultură a fost doar de circa 1,5% din total volumul de investiții în agricultură în anul 2009, fapt ce confirmă indirect competitivitatea redusă a acestui sector al economiei naționale.

Propuneri și recomandări

- **Promovarea investițiilor în valoarea adăugată.** Furnizorii de materie primă sunt mai sensibili față de fluctuațiile prețurilor decât furnizorii de produse finale sau semifabricate. Investițiile în mijloacele corespunzătoare de procesare, stocare și marketing sunt necesare pentru a reține veniturile în cadrul lanțului de producere și pentru reducerea fluctuației acestor venituri.
- **Promovarea diversificării la nivel de exploatație agricolă,** astfel ca riscurile să fie distribuite între un număr mai mare de agenți economici. Pericolul specializării în Republica Moldova a fost demonstrat prin criza strugurilor din anul 2008, precum și de embargoul impus de Rusia în privința vinurilor moldovenești.
- **Investițiile publice în stocuri de rezervă** sunt, în principiu, un mod eficient de reducere a fluctuațiilor sezoniere de prețuri. Rezervele de stat de cereale, destul de modeste, au permis stabilizarea prețurilor în anul 2008 în timpul fluctuației prețurilor cauzate de criza produselor agricole pe piețele internaționale.
- **Suportul exploatațiilor agricole mici în organizarea lor în grupuri, asociații și uniuni** poate oferi posibilități importante pentru reducerea costurilor legate de penetrarea unor piețe noi și de prevenirea excluderii acestora de pe piețele agro-alimentare.
- **Programele de instruire profesională și antreprenorială** a tinerilor agricultori este necesară pentru stimularea lansării unor afaceri noi, dezvoltarea inovărilor și transferului tehnologic în agricultură.
- **Investițiile în infrastructura de scară mică,** inclusiv de conservare a solului și bazinelor acvatice precum și a zonelor umede poate reduce riscul evenimentelor dezastruoase (alunecări de teren, inundații, etc.), dar și a proceselor cronice cum ar fi eroziunea solului, scăderea nivelului apelor freatice etc.